

Egy korszak divatja

Valuch Tibor: *A lódentől a miniszoknyáig. A XX. század második felének magyarországi öltözködéstörténete.*
Budapest: Corvina – 1956-os Intézet, 2004. 166 p.

Semmi sem érdekesebb, mint a hétköznapok története. Ezt a társadalomtörténeti meggyőződésünket erősíti meg Valuch Tibor könyve, mely a Corvina és az 56-os Intézet közös kiadásában 2004 őszén jelent meg. A komor, szürkésbarna borító jó előre felhívja az olvasót, hogy a divat könnyed és színes világáról most nem esik szó. Az elmúlt években tucatnyi reprezentatív divattörténeti kiadvány került a magyar könyvesboltokba. Többnyire kitűnő képanyagukat változó színvonalú szöveg kíséri; a skála a szájbarágó stílustörténeti képaláírástól a hosszabb lélegzetű, igényes antropológiai magyarázatokig terjed. A 20. század második fele e divattörténeti munkáknak is kedvelt időszaka, mondhatnánk divattémája. A főcím, melyet szerzőnk könyvének választott, *A lódentől a miniszoknyáig*, s mely fehér „retroírással” jelenik meg a borítón, akár egy divattörténeti albumé is lehetne. A társadalomtörténeti könyvek kedvelőit persze nemcsak az alcím, *A XX. század második felének magyarországi öltözködéstörténete* igazítja útba, hanem a szerző személye is. Neve hallatán az Osiris egyik 2001-es sikerkönyve, a 20. század második felének magyarországi társadalomtörténetét bemutató vaskos kötet jut eszünkbe. Valuch Tibor ezúttal is kitűnő munkát végzett. A magyarországi öltözködés modern kori történetét a társadalom történetéről korábban kialakított narratívájába illeszti. Elsősorban az érdekli, hogyan alakul az öltözködés társadalmi háttere és viszonyrendszere, mi idézi elő a változást. „Egészen pontosan az, mikor, mit és miért pont azt viselték a különböző társadalmi csoportok tagjai?” (7. p.)

A könyv szerkezete logikus, átlátható. Az elméleti kérdéseket tisztázó bevezető rész után négy nagyobb fejezetre oszlik: a háború utáni időszak, az ötvenes évek és a forradalom utáni bő tíz esztendő közel egyforma terjedelmet és hangsúlyt kap, míg a „hosszú” hetvenes éveknek a szerző – érezhetően több mondanivaló birtokában – bővebb fejezetet szentel. Ezt a korszakot a nyolcvanas évek elejéig futtatja, az utána következő időszakra már csak rövid kitekintést tesz. Nem volt könnyű dolga, a korszak öltözködéstörténete – bármily furcsa is – alig feltárt, a szerző mindössze néhány rövidebb tanulmányra vagy ismeretterjesztő munkára támaszkodhatott. Ő maga azonban évek óta foglalkozik a témával, több rész tanulmánya is megjelent ebben a tárgy körben. Szívós alaposítással gyűjtötte össze és értelmezte a magyar divat e korszakbeli történetére vonatkozó írásokat, s bár klasszikus divattörténeti kutatások nem állnak mögötte, a ruhák világában is eligazodik. Az ízlés változásának és bizonyos társadalmi meghatározottságának nehe-

zen megfogható kérdéskörét azonban csak futólag érinti, ez a téma további vizsgálókat igényel. Ezúttal is elismerésre méltóan sok forrást használt: tanácsadó könyveket, divatlapokat és egyéb sajtótermékeket, hagyatéki leltárakat, statisztikai elemzéseket és persze a nagy fotógyűjtemények közül is többet. Kár, hogy az öltözködés történetével és a ruhákkal foglalkozó muzeológusok segítségét nem vette jobban igénybe. Nem gondolom azt, hogy gyűjteményeink a fentieknél értékeesebb, használhatóbb forrást kínálhattak volna, azt azonban mindenképpen, hogy ezekkel egyenértékűt.

A szerző a rendelkezésére álló anyagot bravúrosan kezeli – az elszórt, elszigetelt adatokból összefüggő, izgalmas történetet kerekít. Nagyon sok idézetet használ, többségük „korabeli” női lapokból és tanácsadó könyvekből származik. Ezek a szövegek egyszerre hitelesítik mondanivalóját, és idézik fel a korszak hangulatát. Biztosan kerüli ki a legnagyobb csapdát, azt hogy a „valóságot” összemossa a korszak nézeteivel az ideális öltözködésről. Az a tény azonban, hogy alapvetően írott forrásokból dolgozik, óhatatlanul is az utóbbihoz nyújt gazdagabb anyagot. A propaganda amúgy is az a terület, ahol a társadalomtörténész Valuch magabiztosan mozog, és melyet nagy biztonsággal vetít a „valóságra”. Arra a kérdésre tehát, hogy az öltözködéssel kapcsolatban milyen normarendszert fogalmazott meg a magyar társadalom az elmúlt évtizedekben, a szerző meggyőző válaszokat ad. Arról sem feledkezhetünk meg, hogy a Kádár-korszakban nagy példányszámban megjelenő női lapokat és brosúrákat széles rétegek „fogyasztották”. Uresch Zsuzsa 1978-ban kiadott *Korszerű divat* című füzeté például hatalmas népszerűségnek örvendett, máig megtalálható a házi és közkönyvtárak polcain. Az iparművész Szilvitzky Margit *A farmertől az ünneplőig* című kötete viszont egy szűkebb csoportot, a fiatal értelmiségi nőket szólította meg, és érte is el. A nagyon egységes ízlést és gondolatvilágot tükröző *Lányok Évkönyve* elsősorban a diáklányoknak adott évről évre jól használható ötleteket öltözködéshez és lakberendezéshez. A tanácsadó irodalom alapvető forrásként való használata erre az időszakra feltétlenül indokolt, hiszen nemcsak a divat követése volt a mainál erősebb kényszer, de az ehhez nyújtott segítség is határozottabb és hatékonyabb.

Az öltözködés és a ruhatár mint sajátos tárgyegyüttes természetéről magyar írást a szerző kizárólag a néprajzi anyagra vonatkozólag találhatott. Ezen a ponton határozottan hiányként jelentkezik, hogy a nemzetközi kutatások eredményeit és főleg szemléletét saját területén nem érvényesítette. A ruhatár modern értelmezéséhez az ebből az időszakból amúgy is kis számban rendelkezésre álló hagyatéki leltárak nem sok segítséget nyújtanak. A hagyományos néprajzi módszerekkel Valuch nem él, bár a városi anyag hiányait az adatközlőktől nyert információk és a „részlet vevő megfigyelés” tapasztalatai pótolhatnák. A néprajztudomány fontos és az idő múlásával egyre fontosabb megismerési módszere a fotók értelmezése. A családi fényképalbumok, -archívumok pontosan meghatározható darabjai különösen sokatmondóak, és az emlékezettel együtt lehetővé teszik azt, amiről Valuch lemond: a társadalmi különbségek megragadását. „Az elérhető források lényegében csak a településforma szerinti különbségtételt teszik lehetővé, az öltözködés társadalmi rétegenkénti vagy foglalkozási csoportok szerinti részletes vizsgálatát általában nem. A különböző társadalmi rétegek és csoportok öltözködésének mélyebb összehasonlító vizsgálatára, főként a statisztikai adatgyűjtés sajátosságai miatt, csak töredékes formában volt lehetőségünk, elemzésünk márcsak emiatt sem lehet teljes körű.” (8. p.)

A korszak falusi öltözködésének bemutatása a szerzőt különösen nehéz feladat elé állította. Furcsának tűnhet a megállapítás, hiszen a néprajzi vizsgálatok látszólag bőséges nyersanyaggal szolgálnak. A népviselet utolsó korszakát, lassú eltűnését és együttélését a modern öltözködéssel számos kitűnő írás dokumentálta. Kazár és Rimóc, Kecel és persze Varsány a kivetkőzés jelenségének páratlanul izgalmas terepe volt, a magyar néprajztudomány pedig ezt a folyamatot becsülettel végig is kísérte. Ezek az írások a viselet természetére vonatkozóan is alapvető megállapításokat tesznek. A társadalomtörténész Valuch nem is tud nekik ellenállni, bőségesen idéz belőlük, és mondanivalóját alapvetően rájuk építi. Biztos arányérzéke mintha ezen a ponton cserbenhagyná. A palóc viseletszigetről származó példái az olvasóban azt a tévhitet kelthetik, hogy a szocializmus időszakában a népviselet a falusi öltözködés valóságos alternatívája volt. Leszögezi, hogy a „falusi öltözködésben a hetvenes évekre a kivetkőzés befejeződött”, az ebben az időszakban már semmiképpen sem országos érvényű népviseletet mégis jelentőségén túl kezeli.

A kötet fényképeit a szerző a Magyar Nemzeti Múzeum Fotótárából, a Néprajzi Múzeum és az MTI archívumából válogatta. A propagandaképek, sajtófotók, amatőr képek hangulatos együttese a szöveg illusztrálására szolgál. A felvételek közül több az elmúlt időben sokat szerepelt, és egy kicsit el is „használódott”. Más darabok, elsősorban az amatőr képek az újdonság erejével hatnak, és elsődleges információkkal gazdagítják a szöveget. Talán szerencsésebb lett volna a retrodivat által kiszemelt és unos-untalan használt fotókat kevésbé ismertekkel helyettesíteni. Az amatőr felvételek a mindennapok történetének kivételesen értékes forrásai. Az öltözködés történetéről is összehasonlíthatatlanul többet mondanak, mint azok, melyeket mondjuk egy képes újság címlapjára szántak. Ács Irén gyönyörű fotósorozata végső soron szintén nem a mindennapok láttelepe, hanem az érzékeny művész álláspontja, véleménye az őt körülvevő világról. Gondoljunk csak a mezítlábas tanyasi kisiskolást ábrázoló képre (83. p.), mely nem más, mint a kiszolgáltatottság szimbóluma, vagy a házmesterné groteszk figurájára (75. p.), aki kezében a seprűvel mi más lehetne, mint boszorkány! Persze a sok és sokféle képet szívesen nézegeti az olvasó, a kötet végén pedig pontos eligazítást kap a proveniencia felől is. Két kis hibát is felfedezhetünk a képek körül: Magyarvista jelenleg Románia (Kolozs megye) területén fekszik, így a templomból hazafelé tartó férficsapat viselete is erre a területre jellemző (138. p.). Az Ifjúsági Park előtt várakozó tömeg öltözéke és hajviselete pedig kizárja, hogy a kép 1961-ben készült volna (78. p.).

A lódentől a miniszoknyáig mindazonáltal nagy gonddal és rutinnal szerkesztett mű. Kissé száraz stílusáért bőségesen kárpótol meglepő információmennyisége. Nem kétséges, hogy a téma és a korszak is nagy érdeklődésre tarthat számot, a könyv pedig nem okoz majd csalódást. Ami pedig a mi szakmánkat illeti, mondjuk ki: fontos könyv született. Divat, viselet és öltözködés a magyar tudományosságban ebben a könyvben kerül először a helyére. Valuch megépítette nekünk a kályhát, melytől mindannyian elindulhatunk.